

Литвиненко А. І. В. Верховинець – М. Фісун: до типології творчих особистостей: Збірник статей. – Полтава: Видання Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка, 1999. – С. 35–40.

ВАСИЛЬ ВЕРХОВИНЕЦЬ – МИХАЙЛО ФІСУН: ДО ТИПОЛОГІЇ ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

Використання порівняльного аналізу в історії культури відоме з глибокої давнини. Одним із прикладів його застосування є “Порівняльні життєписи” Плутарха. Найбільш широке впровадження цей метод мав у дослідженнях радянських мистецтвознавців на початку ХХ століття, зокрема у працях В. Стасова “Серов і Мусоргський” [11], Б. Асаф’єва “Тлінка і Танєєв” [1], Т. Ліванової “Бах і Гендель. Проблеми стилю” [9], Н. Московського “Чайковський і Мусоргський” [10].

Протягом останніх років українське музикознавство збагатилося низкою досліджень, у яких за допомогою типологічного зіставлення вивчається творчість видатних діячів культури й мистецтва. Серед них – М. Лисенко і М. Лятошинський [12], П. Сокальський і М. Лисенко [8], М. Лисенко, П. Сокальський і М. Гоголь [6], М. Старицький і М. Лисенко [14], М. Лисенко і Ф. Шопен [12] та ін. Використання порівняльного аналізу в музикознавчих працях дає можливість досліджувати творчість митців у динаміці й взаємодії: послідовно й різнобічно розкривати етапи їх життєдіяльності, характеризувати творчі взаємини, аналізувати мистецькі здобутки в історичному й культурному контексті.

Вибір постатей – видатного українського фольклориста, диригента, композитора хореографа, етнографа, педагога В.М.Верховинця (1880–1938) і відомого музичного діяча Полтавщини М.А. Фісуна (1909–1994) для порівняння не випадковий. Життєві й творчі долі кожного з них – яскраві та самобутні, водночас мають багато спільних рис. Їх еднають загальні моменти у формуванні музичного світогляду, пріоритети у здобутті мистецької освіти, і як наслідок, подальші шляхи реалізації власного таланту у різних галузях музичної творчості. Діяльність обох митців заслуговує на увагу ще й тому, що належить до маловивчених сторінок історії української музичної культури. Різні за тривалістю періоди життя обох музикантів були пов’язані з Полтавщиною. Факти з біографій композиторів свідчать про тісні творчі стосунки між ними – Василь Верховинець був першим учителем і духовним наставником Михайла Фісуна.

Подібність у біографіях митців можна простежити, починаючи з дитячих років. Формування художніх смаків музикантів базувалося на засвоєнні народної поетичної та пісенної творчості. Джерелом духовності для В. Верховинця була його власна сім’я. Спілкування з батьками – знавцями й шанувальниками українського

мистецтва сприяло вихованню у Василя щирої любові до народної пісні, захоплення поезією Т. Шевченка й І. Франка.

Знайомство М. Фісуна з мистецтвом відбувалося на уроках музики у полтавській середній школі №6 імені Івана Франка. У класі відомого музиканта, засновника Полтавської зразкової капели бандуристів В.А. Кабачка він вивчав пісні на вірші Т.Шевченка “Заповіт”, “Думи мої”, “По діброві вітер виє”, “Перебендя”, “Реве та стогне Дніпр широкий”, навчився грати на бандурі.

Подальше становлення музикантів хоч і проходило у різних освітніх просторах, проте мало багато спільного. Кожен із них свого часу здобував освіту в одному з найпрестижніших закладів України початку ХХ століття – Київській Музично-драматичній школі імені М.В. Лисенка. До цього В. Верховинець здобував спеціальну педагогічну освіту й диплом викладача вокалу у Краківській консерваторії, а М.А. Фісун вступив до Інституту М.В. Лисенка відразу після закінчення Полтавського музичного технікуму.

Навчання у легендарній Лисенківській школі: клас Г.Любомирського (В.Верховинець), а також С.Тележинського, О.Климова, І.Белзи, М.Грінченка, Л.Ревуцького (М.Фісун) мало суттєвий вплив на формування В.Верховинця, як музиканта й теоретика, та М.Фісуна, як диригента і хормейстера. Глибоке сприйняття традицій лисенківської школи сформувало надійні підвалини подальшої професійної діяльності кожного з музикантів, визначивши магістральні напрямки їх творчості.

Порівнюючи мистецькі шляхи В. Верховинця і М. Фісуна, варто відзначити багато спільного у напрямках їх етнографічної, фольклористичної, композиторської, хормейстерської та педагогічної діяльностей. Становлення музикантів у будь-якій із цих сфер відбувалося під безпосереднім впливом видатних сучасників. Вирішальну роль у долі В. Верховинця відіграло спілкування з М.В. Лисенком і М.К.Садовським. Під керівництвом М. Лисенка В. Верховинець формувався, як фольклорист і композитор, а під керівництвом М. Садовського, як актор і педагог. Роки роботи у театральному середовищі подарували йому особливу можливість співпрацювати з корифеями вітчизняної сцени: М. Заньковецькою, І. Мар'яненком, С. Паньківським, О. Полянською, що суттєво вплинуло на формування його світогляду.

Визначними сучасниками М. Фісуна були: композитор і диригент Ф.М.Попадич, теоретик і педагог В. С. Оголевець, диригент і музикознавець О.Г.Єрофєєв та сам В.М.Верховинець. Спілкування з ними доля подарувала М.Фісуну ще в роки юності. Перші кроки в етнографічно-фольклористичній роботі, перші спроби композиторського опрацювання зібраного пісенного матеріалу він здійснював під безпосереднім керівництвом Ф. Попадича. Високим рівнем своєї

музично-теоретичної підготовки та мистецької ерудиції музикант-початківець завдячував В. Оголевцю та О. Єрофєєву.

Величезний вплив на становлення М. Фісуна здійснив Василь Верховинець. На початку 20-х років він працював у Полтаві з колективом “Жінхоранс”. Саме тоді М. Фісун познайомився з видатним музикантом, отримав перші незабутні враження від репетицій і концертів легендарного ансамблю. “Мушу підкреслити, що цей високохудожній мистецький колектив треба було не лише слухати, а й обов’язково дивитися, – пише у своїх спогадах М. Фісун, – бо усі пісні у його виконаній театралізувалися відповідною дією, рухом, танцем, що значно допомагало у розкритті ідейно-художнього змісту кожного твору” [13]. Глибоке сприйняття М.Фісуном особливостей роботи В.Верховинця у цьому своєрідному художньому колективі мало істотний вплив на формування його індивідуального хормейстерського почерку. У своїй подальшій диригентській діяльності він широко впроваджував творчі засади свого видатного попередника.

Порівнюючи здобутки фольклорно-етнографічної діяльності композиторів, бачимо, що вони є чи не найвагомими у спадщині кожного з них. Численні записи пісенно-танцювального фольклору Василя. Верховинця й до тепер актуальні, представлені у вигляді наукових праць – “Теорії українського народного танцю” [3], “Українського весілля” [4], дитячого репертуарного збірника “Весняночка” [2]. Значна частина фольклорного доробку Михайла Фісуна – понад шістьсот народних пісень – досі чекає на своє опублікування. Окремі твори ще за життя композитора друкувалися у республіканських збірках народної творчості. У 1991 році у видавництві Полтавського обласного науково-методичного центру побачила світ його фольклорна збірка “Пісня – невмируще джерело”.

Педагогічна діяльність В. Верховинця і М. Фісуна також має чимало спільних рис. Доля обох митців тісно пов’язана з Полтавським педагогічним інститутом (у період роботи В.Верховинця він мав назву Полтавський інститут народної освіти – ІНО). І В. Верховинець і М. Фісун у різні роки очолювали мистецькі кафедри й керували студентськими хоровими колективами цього навчального закладу.

Значення педагогічної спадщини В. Верховинця для української педагогіки важко переоцінити. Він одним із перших використав у роботі з дітьми ігровий фольклорний пісенно-танцювальний матеріал, тим самим заповнивши істотну прогалину у вітчизняній музичній педагогіці. Діяльність М. Фісуна у цьому напрямку дещо скромніша. Її можна оцінити як пропаганду і популяризацію творчості В. Верховинця. На заняттях зі студентською молоддю інституту та музичного училища у процесі викладання музично-теоретичних та практичних дисциплін М.Фісун активно впроваджував пісенний доробок свого видатного попередника. У

його архіві знаходимо численні приклади музикознавчого аналізу творів В. Верховинця: “Не минай з погордою”, “Чорні очі”, і “Стежечка” на слова І. Франка; “Ой чого ти, тополенько”, “Одну я любив” на слова Олександра Олеся; “Я кинув рідний край” на слова М. Філянського; “О, я знаю”, “Журавлі” на слова М. Рудинського; “А я у гай ходила”, “Укрийте мене” на слова П. Тичини; “Жалібний марш” П.Капельгородського та багато інших.

Аналіз композиторської спадщини В. Верховинця і М. Фісуна, показує, що у творчому доробку обох митців превалювали жанри хорової музики. Увага композиторів до масових жанрів обумовлювалась насамперед провідними культуротворчими процесами, що відбувалися в Україні на початку і в середині ХХ століття. Здатність композитів гостро відчувати художні потреби свого часу спонукали їх до плідної праці у жанрі масової пісні (20 – 30-ті роки – В. Верховинець, 40 – 50)-ті роки – М. Фісун).

Потужна хвиля хорового мистецтва 20 – 30-х років покликала до життя цілу низку хорів В. Верховинця на тексти поетів свого покоління. Серед найпопулярніших: “Грими, грими, могутня пісне” (слова Д. Загула), “Він угадав, той велетень народ” і “Більше надії, брати” (слова В. Чумака), “За Україну” (слова М. Вороного), “На стрімчастих скелях” і “Ми дзвіночки” (слова П. Тичини), “Ой чого ти, тополенько”, (слова Олександра Олеся).

Закличні марші й патріотичні пісні М. Фісуна, також створені на тексти поетів-сучасників, відіграли суттєву роль у задоволенні нової хвилі масового хорового руху в Україні кінця 40-х – 50-х років. Втіленням громадянського волевиявлення звучали твори автора “Ми слуги народу”, “Рідну ми партію славим” (слова П. Нечаєва), “Сталінград” (слова В. Лебедева-Кумача), “Батько мій ставав до бою” (слова М.Пойдеменка), “Пісня перемоги” (власні слова).

Жанри ліричних та лірико-епічних пісень, які також були широко представлені у доробку обох композиторів, єднає орієнтація на фольклорні пісенні традиції та досягнення українських композиторів класиків. Спільним для обох авторів стало звернення до високохудожньої поезії: Т. Шевченка (“Встала весна” В. Верховинця і “По діброві вітер віє”, “Вітер з гаєм розмовляє”, “Тече вода із-за гаю”, “Одинокий човен”, “Ой багато могил над Дніпром” М. Фісуна); Л. Глібова (“У вишневому садочку”, “Погас учора день” В. Верховинця і “Стоїть гора високая” М. Фісуна); Олександра Олеся (“Ой чого ти тополенько”, “Одну я любив”, “А вже красне сонечко”, “Коли сонечко” В. Верховинця і “Над калиною”, “Чари ночі” М. Фісуна).

В історії української музики постаті обох митців не є рівнозначними. В.Верховинець своєю активною діяльністю упродовж короткого й трагічно обірваного життя значно стимулював процеси відродження національної музичної

культури України. Широкий спектр його особистості та багатоканальність творчих зв'язків дозволили йому посісти одне із чільних місць у вітчизняному музичному мистецтві.

Усі періоди життєдіяльності М. Фісуна були нерозривно пов'язані з Полтавщиною, де він працював на забезпечення нагальних потреб музичної культури регіону. Його тривалий шлях у мистецтві, проходячи суперечливими суспільно-історичними та культуротворчими етапами, вимагав від музиканта здатності гостро і своєчасно реагувати на потреби часу.

Водночас кожен із митців своєю різнобічною діяльністю, напруженою копіткою працею і невтомною творчістю здійснили вагомий внесок у розвиток української музичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асаф'єв Б. Глінка и Танеєв // Асаф'єв Б.В. Избранные труды: В 5 т. – Т. 1. – М.: Изд. Академ, наук СССР, 1957. – С. 58 – 283. Верховинець В.М. Весняночка. – К : Муз. Україна, 1989. – і 42 с.
2. Верховинець В. Теорія українського народного танцю – К.; Муз. Україна, 1990. – 152 с.
3. Верховинець В. Українське весілля: Етнографічний збірник говариства ім. Т.Г. Шевченка. – К., 1914.
4. Верховинець В. Хорові твори. – К.: Мистецтво, 1966.
5. Ізварина О.М. Микола Лисенко і Петро Сокальський: “Майська ніч” та гоголівська тема в українській опері: Дис. ...канд. мистецтвознавства. – К., 1996.
6. Історія української музики: У 6 т. – Т. 4. 1917- 1941. – К.: Наукова думка, 1992. -615 с.
7. Каришева Т. М. Петро Сокальський. Життя і творчість композитора, публіциста, фольклориста. 1832 – 1887. – К., 1978.
8. Ливанова Т. Бах и Гендель. Проблемы стиля // Музыкальная драматургия И.С. Баха и её исторические связи. – М.; Л., 1948.
9. Мясковский М. Чайковский и Бетховен. – Музыка. – 1912. – № 77.
10. Стасов В. Перов и Мусоргский. – М.: Госмузиздат, 1952. – 43 с.
11. Сулім Р.А. “М. Лисенко і Ф. Шопен у контексті українсько-польських зв'язків” Дис. ...канд. мистецтвознавства. – К., 1999.
12. Таранченко Е.Д. Сравнительно-типологическое изучение творческих индивидуальностей Н.В. Лысенко и Б.Н. Лятошинского: Дисс. ...кандидата искусствоведения. – М., 1984.
13. Фісун М.А. Спогади про дитячі та юнацькі роки: Рукопис // Архів М.А. Фісуна.

14. Яросевич Л.В. Микола Лисенко і Михайло Старицький // Українське музикознавство. – Вип. 27. – К., 1992. С. 62 – 69.